

УДК 371.134:811.162.2(67)

КОВАЛЬ В. О.
м.Умань, Україна

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ

У статті проаналізовано проблему компетентнісного підходу, окреслено сутність поняття, методологічні засади та значення компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентність, компетенція, модернізація освіти, професійна підготовка, методологічна засада, комунікативна спрямованість.

Постановка проблеми. Психолого-педагогічна підготовка складає основу професійної підготовки вчителів-філологів і передбачає реалізацію такого підходу, який здійснюється через вивчення крім традиційних навчальних дисциплін (дидактика, теорія, виховання, історія педагогіки, загальна психологія, педагогічна і вікова психологія), порівняльної педагогіки, основ педагогічної майстерності, соціальної психології, що визначається з урахуванням особливостей спеціальності «Філологія». Компетентнісний підхід виступає як основний цілепоказник в освіті, а компетенція і компетентність стверджуються як нові цільові категорії, що означають перехід професійної освіти від предметноцентричної орієнтації освітнього процесу до його спрямованості на особистість.

Варто підкреслити, що сьогодні компетентнісному підходу в освіті приділяють належну увагу, оскільки про компетентності педагогічна громадськість заговорила у зв'язку з модернізацією освіти, а результати професійної підготовки фахівців оцінюються через сукупність певних компетенцій, які формуються, актуалізуються й активізуються в діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість дослідників вважають, що перехід до компетентнісного підходу забезпечить можливості випускникам вищого навчального закладу відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного вирішення життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії, у соціальній структурі [1, с. 47].

Компетентнісний підхід не є новою категорією у сфері освіти. І. Зимня відзначає, що «засновником компетентнісного підходу був Аристотель, який вивчав можливості стану людини, що позначається грецьким «атере», – «сила, яка розвивалася й удосконалювалася до такої міри, що ставала характерною рисою особистості» [2, с. 15].

І. Загашев вбачає сутність компетентнісного підходу у цілеспрямованому розвитку системи характеристик, які уможливають ефективне

вирішення професійних завдань працівником [3, с. 25]. Компетентнісний підхід, за визначенням О. Пометун, – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, які вважаються вагомими за межами системи освіти, висуває на перше місце не інформованість людини, а її вміння розв'язувати практичні проблеми [4, с. 6].

Уваги заслуговують дослідження цієї проблеми у 80-90-их роках ХХ століття, які продовжувалися у галузі сучасної педагогіки, педагогічній і соціальній психології, соціальній педагогіці, педагогічному менеджменті тощо. Компетентнісний підхід був об'єктом дослідження у працях К. Білової, І. Лернера, В. Краєвського та їх послідовників. У вітчизняній науці цей підхід представлений у працях Б. Вульфсона, Д. Гришина, О. Дубасенюк, В. Лозової, О. Подмазіна, А. Хуторського і т. д.

Таким чином, ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і сучасному суспільству. У процесі розв'язання цього завдання вирішується проблема формування професійної компетентності фахівців, що передбачає посилення практичної спрямованості освіти та збереження її фундаментальності.

Мета статті – окреслити сутність поняття «компетентнісний підхід, проаналізувати методологічні засади компетентнісного підходу у вітчизняній науці.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини. Формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у процесі неперервної педагогічної освіти розглядається у цьому контексті як важлива складова теоретичної та методичної підготовки, основним методологічним орієнтиром якої є поняття «засада». Термін «засада» визначається як «основа чогось», «вихідні, головні положення, принципи; основи світогляду, правила поведінки», «способи, методи здійснення чого-небудь» [5, с. 427]. За словником синонімів україн-

ської мови встановлено, що поняття «засади» та «основи» є синонімічними, тобто одиницями з тотожною предметно-поняттєвою віднесеністю. «Основи наук – найважливіші факти, поняття, закони, теорії, методи науки; ...основи наук створюють умови для наступного професійного навчання молоді, для поглибленого вивчення наук у повнішому обсязі у вищих навчальних закладах» [6, с. 47].

На думку О. Овчарук, у підготовці фахівців компетентнісний підхід передбачає не просту передачу знань та вмінь від викладача до студента, а формування в майбутніх випускників професійної педагогічної компетентності [7, с. 56].

Вагомий внесок у розробку компетентнісного підходу до професійної підготовки вчителя здійснив П. Каптерев. Він поділив всі якості особистості педагога на об'єктивні (міра знання вчителем свого предмета, міра володіння методологією науки і глибина його наукових знань, володіння загальними дидактичними і методологічними принципами, здатність проникати і комплексно сприймати особливості дитячої психології) і суб'єктивні (педагогічний талант, творчість тощо) [8, с. 154-158].

Детальний аналіз наукової літератури, дозволив з'ясувати, що компетентнісний підхід вчені визначають як:

- нову парадигму формування педагогічних кадрів, що передбачає включення в систему комплексної стандартизації якості вищої освіти таких новоутворень, як конкурентоспроможність і конкурентноздатність;
- поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формування навичок створювати умови для оволодіння комплексом компетенцій;
- надання переваги не поінформованості учня, а його вмінню вирішувати проблеми;
- пріоритетну орієнтацію на цілі (вектори) освіти, якими є наукованість, самовизначення (самодетермінація), самоактуалізація, соціалізація, розвиток індивідуальності;
- систему характеристик працівника, які забезпечують можливість ефективно вирішувати не тільки актуальні, а й потенційні професійні завдання.

Дослідники справедливо стверджують про наявність методологічних засад появи компетентнісного підходу у вітчизняній науці, і перш за все в педагогіці та психології (принципи і методи системного підходу, особистісно орієнтований підхід, культурологічний, діяльнісний (І. Лернер, І. Родигіна), комунікативно-діяльнісний (О. Леонтьєв, Є. Пассов, С. Рубінштейн, В. Серіков, Н. Талізін тощо), контекстний (А. Вербицький).

Системний підхід у процесі формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів є складною цілістю, якою враховується сукупність компетентнісних характеристик, розвиток яких об'єктивно залежить від навчально-виховного процесу, від викладання будь-якої фундаментальної навчальної дисципліни, яка в основних рисах відтворює систему і структуру науки, а також її зв'язки з іншими науками.

Діяльнісний підхід апелює до внутрішньої активності особистості, яка пробуджується не примусом, а особливим чином організованими змістом і методами навчання. Цей спосіб є відповіддю на практику включення особистості у діяльність, як правило, під тиском педагога, на відсутність можливості вибору форми діяльності як у процесі навчання, так і в поза навчальний час, який теж регламентується педагогами (виховні заходи, факультативи, проблемні групи чи гуртки тощо).

Діяльнісний підхід уподібнюється до компетентнісного підходу у межах тих компетентностей, що забезпечуються навчальними знаннями. Тут йдеться не про емпіричний їх рівень, а про рівень теоретичний, коли певні знання утримують внутрішні відношення, зв'язки, закономірності, властиві певному об'єкту чи явищу. Теоретичні знання пов'язуються насамперед з узагальненим способом діяльності, зі словесною оболонкою, з конкретним найменуванням речі. Тож теоретичні знання – це самостійне оперування предметом, вміння сконструювати його, розумітися в ньому, використовувати його. Такі предметні дії вважаються мисленням, яке може обходитись із кожним предметом відповідно до його власної природи.

Таким чином, у процесі формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів дидактика має запропонувати таку модель процесу засвоєння знань, яка б одночасно відображала і хід формування знань (розуму), і хід мислення. Погляди окремих науковців на проблеми засвоєння знань і формування мислення трактуються як дві різні задачі, тобто кожна з них вирішується незалежно одна від одної різними засобами й методами.

Модель процесу засвоєння знань будується на засадах діалектичної логіки. З методичної точки зору, це вирішується на основі доведення суб'єкту навчання процесу виникнення знань (доведення істини) у відповідь на важливу проблему, яка виникала перед особистістю як життєва потреба, як протиріччя життя.

Отже, отримані знання – це результат вирішеного протиріччя, а процес, на основі якого

були отримані знання, є процесом і способом мислення людини, за допомогою якого цей результат був досягнутий.

Кінцевою метою діяльнісного підходу до процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя-філолога є його перетворення на суб'єкт учіння.

Компетентнісний підхід, у нашому розумінні, повинен забезпечити перетворення суб'єкта учіння на суб'єкт практичної діяльності для цілеспрямованого перетворення дійсності. Йдеться про перетворення у двох формах: суб'єкт-об'єктній (професійна компетентність), і суб'єкт-суб'єктній (комунікативна компетентність).

Важливо зазначити, що практика (як доцільна діяльність) виступає цілісною системою дій. До її структурних компонентів належать: потреби, мета, мотиви, предмет, на який спрямована діяльність, засоби, за допомогою яких досягається мета, і результат діяльності. Ці компоненти можуть перетворюватися один в одного, в чому й полягає динамічність практики. Характерною особливістю практичної діяльності є її предметність. Розвиток предметного змісту забезпечує появу в особистості відображення дійсності у вигляді образів.

На рівні компетентнісного підходу вузьке розуміння єдності знань і практики для їх застосування у розв'язанні прикладних завдань має замінитися на реалізацію ідеї, згідно з якою кінцевою метою пізнання є практичне перетворення дійсності для задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства.

Адекватним такому розумінню виступає поняття «опредмечування» і відповідний йому механізм. Це процес, в якому людські здібності й знання переходять у предмет і втілюються в ньому, завдяки чому предмет стає соціально-культурним чи людським предметом. Опредмечування реалізується не лише у зовнішньому результаті, але і в якостях самого суб'єкта: змінюючи світ, людина змінює саму себе.

Отже, якщо за діяльнісного підходу практика виступає засобом формування знань у формі переконань, то за компетентнісного – ця формула змінюється: навчальні надбання стають засобом формування досвідченої або компетентної людини.

Особистісно орієнтований підхід повністю асимілюється з компетентнісним. Практична реалізація цього принципу означає побудову такої моделі освітнього простору, яка б замість «підгонки» дітей до певних стандартів, відкривала їм можливість рухатися за індивідуальними освітніми траєкторіями.

Цей підхід має виховне значення: по-перше, одиницею особистісного розвитку суб'єкта вважається його вчинок, що мотивується певною морально-духовною цінністю. Тому лише за цієї умови можна стверджувати про духовно-практичне освоєння суб'єктом світу, про його морально-духовну практику відносно навколишньої дійсності; по-друге, забезпечує морально-духовний розвиток суб'єкта, а не його пристосування до умов навколишнього середовища; по-третє, ґрунтуючись на механізмах свідомості й самосвідомості, призводить до виховання вищого сенсу життя людини і практичної орієнтації на нього у своїй життєдіяльності.

Характеризуючи специфіку формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів, важливо встановити підходи, які визначали б стратегію їх навчання. Культурологічний підхід забезпечує вивчення національних реалій, найважливіших історичних подій, знайомство з видатними діячами літератури та інших видів мистецтва, їх творами, представниками науки й техніки, а також проявляється у закладанні основ національного світобачення, національної мовної картини світу, навичок і вмінь, пов'язаних зі стандартними ситуаціями спілкування. Культурологічний підхід націлює на розгляд процесу формування професійної компетентності майбутнього вчителя як підсистеми культури, механізму культурогенезу. Результатом взаємодії культури і процесу набуття професійної компетентності стає поява нового типу суб'єкта культури, особистості, здатної не тільки ефективно діяти у межах існуючої культурної реальності, а й створювати культурні програми для майбутнього; має автономну рефлексивну свідомість, здатність до самоорганізації; домінуючими цінностями вважає свободу і вибір; сприймає культурну конвергенцію та діалог культур.

З культурологічним тісно пов'язаний лінгвокраїнознавчий підхід, який, на нашу думку, є однією з найсучасніших тенденцій розвитку науки про мову. Як стверджує Г. Томахін, «лінгвокраїнознавство є дисципліною суто лінгвістичною, оскільки її предметом є факти мови, в яких відтворено особливості національної культури, культура вивчається через мову і, на відміну від культурознавчих дисциплін, має філологічну природу» [9, с. 6].

Таке визначення дозволяє стверджувати, що лінгвокраїнознавство відображає не тільки весь комплекс знань, умінь і навичок, пов'язаних з культурою, але й знання про всі сфери життя країни, зокрема й мову, її особливості, вміння спілкуватися в різних життєвих ситуаціях.

У навчанні мови виокремлюють так званий лінгвістичний підхід (Ю. Караулов, Дж. Остін, Дж. Серль та ін.), відповідно до якого мова розглядається «не тільки як система ієрархічно Морганізованих рівнів, але і як система ряду підмов або модулів, кожен з яких володіє системною організацією» [10, с. 46].

Одним з найбільш продуктивно розроблених підходів до навчання мови вважається комунікативний підхід (Н. Богданець, І. Зимня, Є. Пассов та ін.). Поява цього підходу зумовлена об'єктивною необхідністю, оскільки виразною стала невідповідність між традиційними методами і новою метою.

На перший погляд, аксіоматичним є твердження про те, що спілкуванню варто навчати за допомогою самого спілкування, однак воно прогнозує клопітку роботу з навчання культури спілкування студентів, яка передбачає такі аспекти, як стилістична правильність, доречність, логічність висловлювання, а також володіння формулами мовленнєвого етикету. Практичне втілення комунікативна спрямованість знаходить у процесі вивчення мови у ситуативно-тематичному прояві. Дослідження усного спілкування, сфер його використання дозволяє більш послідовно дотримуватися принципу комунікативної орієнтованості в організації навчання української мови.

Висновки. Аналіз методології дослідження проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів показав, що методологічні засади поєднують різні наукові підходи – системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, діяльніс-

ний, лінгвокраїнознавчий, лінгвістичний, комунікативний.

Література

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : (Бібліотека з освітньої політики) : колективна монографія / [Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Савченко О. Я. [та ін.] ; заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : «К.І.С.», 2004. — С. 45—50.
2. Ардан Р. В. Комп'ютерний словник-мінімум української мови / Р. В. Ардан, Ф. С., Бацевич, З. В. Партико // Мовознавство. — 1996. — № 4—5. — С. 34—40.
3. Загашев И. Критическое мышление : технология развития / И. Загашев, С. Заир-Бек. — СПб. : Альянс-Дельта, 2004. — 428 с.
4. Пометун О. І. Компетентнісний підхід до оцінювання рівнів досягнень учнів : презентація на нараді Центру тестових технологій 19.10.04 / О. І. Пометун. — К., 2004. — 10 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В.]. — К. : Ірпін'я : Перун, 2001. — 1440 с.
6. Гончаренко С. У. Соціально-педагогічні проблеми розбудови української школи / С. У. Гончаренко, С. У. Мальований // Рідна школа. — 1993. — № 4. — С. 51—56.
7. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики. — К. : «К.І.С.», 2003. — 296 с.
8. Каптерев П. Ф. Избранные педагогические сочинения / Петр Федорович Каптерев ; под ред. А. М. Арсеньева. — М. : Педагогика, 1982. — 704 с.
9. Томахин Г. Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения / Г. Д. Томахин // Иностранные языки в школе. — 1980. — № 4. — 54 с.
10. Ковбасюк Л. А. Сучасні лінгвістичні теорії: лекційні, практичні, самостійні модулі та тести : навч.-метод. посібн. для магист. заочн. форми навч. / Л. А. Ковбасюк, Н. В. Романова. — Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. — 96 с.

КОВАЛЬ В. А.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ПОДХОДА В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ НАУКЕ

В статье проанализирована проблема компетентностного подхода, определены сущность понятия, методологические основы и значение компетентностного подхода. Компетентностный подход выступает как основной целеуказатель в образовании, а компетенция и компетентность утверждаются как новые целевые категории. Методологические основы компетентностного подхода имеются в отечественной науке (системный, личностно ориентированный, культурологический, деятельностный, коммуникативно-деятельностный, контекстный подходы).

Ключевые слова: компетентность, компетенция, модернизация образования, профессиональная подготовка, методологическая основа.

KOVAL V.

METHODOLOGICAL PRINCIPLES COMPETENCE APPROACH IN SCIENCE

This paper examines the problem of competence-based approach, outlined the essence of the concept, methodological principles and values of the competency approach. Competence approach is not a new category in the sphere of education. Emphasized that today for competence approach in education has been paid attention, because public is speaking about pedagogical competence in connection with the modernization of education, and professional training results are evaluated through a set of specific competencies that are formed, updated and activated in the activity. Competence approach serves as a basic indication in education and competence, which confirms as a new target category, which means the transition from vocational education to the concentration on the subject orientation of the educational process in its focus on the individual. The idea of competence-based approach - one of the

answers to the question, what is the result of education is required for the individual and modern society. In the process of solving this problem is solved the question of the formation of the professional competence of professionals that is providing strengthening practical orientation of education and the preservation of its solidity. Methodological principle's emersion competences approach available in native science (system, person-oriented, cultural, active, contextual approaches). In the process of forming professional competence of would be teachers, should offer such model of learning, which would reflect both the progress and the formation of knowledge (mind), and of thinking. The views of some scholars to the problems of learning and the formation of thinking are treated as two different problems, that each of them is solved independently and by different means and methods.

Key words: competence, modernization of education, training, methodological principles.

Подано до редакції 13.12.13

УДК 378.147:004:34.08

ШЕРМАН М.І.

м. Херсон, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОМП'ЮТЕРНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ НА ПОКАЗНИКИ НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню впливу успішності з інформатики та споріднених з нею дисциплін на показники навчальної успішності. Засобами кореляційного аналізу встановлена залежність між рівнем успішності з дисциплін «Інформатика», «Правові інформаційно-пошукові системи», «Правова статистика» та середнім балом і коефіцієнтом якості навчальної успішності на відповідних курсах. Більш виразна встановлена залежність в умовах функціонування системи комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх юристів.

Ключові слова: комп'ютерно-інформаційна підготовка, майбутні юристи, кореляційний аналіз, навчальна успішність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне глобалізоване інформаційне суспільство однією з нагальних потреб вбачає потребу істотних змін у системі вітчизняної освіти, пов'язаних з вирішенням проблеми забезпечення навчальної успішності студентів вищих навчальних закладах.

Очікуваний результат може бути досягнутий за умови теоретичного обґрунтування, розробки і впровадження у систему професійної підготовки юристів цілісної системи професійної комп'ютерно-інформаційної підготовки [14, с. 6]. Комп'ютерно-інформаційна компетентність майбутніх юристів є не тільки складовою професійної діяльності, а й потужним засобом вирішення інформаційних завдань навчального характеру студентом у процесі його професійної підготовки в університеті, що відображається показниками навчальної успішності. Таким чином, дослідження впливу комп'ютерно-інформаційної підготовки майбутніх юристів на показники навчальної успішності є актуальним та своєчасним науковим завданням.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми. Дослідження, присвячені проблемі навчальної успішності, незважаючи на існуючі

розбіжності навіть у визначенні цього поняття, є предметом уваги широкого наукового загалу [2; 4; 6; 8; 10; 15].

Під успішністю навчання у вищій школі слід розуміти ступінь повноти, глибини, усвідомлення та міцності знань, вмінь і навичок, які засвоїли студенти відповідно до вимог навчальної програми. Показниками успішності студентів (поточної, семестрової, підсумкової – з предмета в цілому або за весь курс навчання) є оцінки (бали), обумовлені відповідними критеріями [2; 10; 11; 13].

Як зазначає М. Мешков, характер навчальної діяльності відображається в академічній успішності [10, с.8]. Б. Рубін і Ю. Колесников наголошують, що навчальна успішність відображає результативний бік навчання, виражений у кількісних показниках (балах), а успішність навчання – більшою мірою його якісний бік [12, с. 27]. Сучасні дослідники вважають, що чинники успішності й неуспішності навчання містяться у моделях формування певних складових професійної підготовки відповідно до її профілю та їх вплив, у даному конкретному випадку, на показники навчальної успішності.

Формулювання мети і постановка завдань дослідження. Мета нашого дослідження полягає у виявленні впливу запровадженої системи